

Radziwiłł Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005, ed. A. Bursche, R. Ciołek, R. Wolters, (Coll. Moneta 82), Wetteren 2008, s. 363–375.

61. [wraz z R. Ciołek] *Legio I Italica on the Coins of Septimius Severus and Gallienus*, [w:] *Novae. Legionary Fortress and Late Antique Town, vol. 1: A Companion to the Study of Novae*, ed. T. Derda, P. Dyczek, J. Kolendo, Warsaw 2008, s. 225–233.

2009

62. *Ausmaß und Charakter der Ausdehnung des Reiches von Marbod nach Norden*, [w:] *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu, 4.–8.12.2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum*, ed. V. Salač, J. Bemann, Praha – Bonn 2009, s. 67–74 (*Annex. Numismatische Spuren von Catualdas Einfall in Marbods Reich auf Polnischem Gebiet*, *ibid.*, s. 72).

63. *Joachim Lelewel (1786–1861)*, International Numismatic Council / Conseil International de Numismatique. *Compte rendu*, 56, 2009, s. 17–20 (<http://inc-cin.org/assets/pdf/compte-rendu/compte-rendu-56-2009.pdf>, dostęp 23.06.2014).

2011

64. *Antiquarian Studies in Poland. From the Sixteenth to the Twentieth Century*, Warszawa–Kraków 2011.
65. [Rec.:] R. Ciołek, *Emisje króla Balaiosia. Początki mennisctwa w Ilirii*, *Warszawa 2011*, *Archeologia*, 60, 2009 [2011], s. 148–151.

Zmarła Brita Malmer (1925–2013)¹

W dniu 8 maja 2013 r. zmarła w Sztokholmie prof. Brita Malmer. Urodziła się w 1925 r. w Malmö. Studia w zakresie historii i archeologii odbyła na uniwersytecie w Lund, gdzie jej mistrzem był znany badacz Sture Bolin. W 1953 r. uzyskała magisterium w zakresie archeologii na podstawie nieopublikowanej pracy o monetach Svena Estridsena typu bizantyjskiego. Już rok wcześniej podjęła pracę w gabinecie numizmatycznym Muzeum Historycznego w Lundzie.

Od 1954 r. brała udział w wielkim, międzynarodowym przedsięwzięciu, które miało na celu opublikowanie wszystkich znalezisk numizmatycznych epoki Wikingów z terenu Szwecji. Zawierają one głównie monety orientalne, niemieckie i anglosaskie. Bricie Malmer powierzono opracowywanie monet bizantyjskich i skandynawskich. Ponieważ olbrzymia większość wspomnianych znalezisk przechowywana jest w Królewskim Gabinecie Numizmatycznym w Sztokholmie, oznaczało to konieczność bliższych kontaktów z tą instytucją. W efekcie w 1959 r., wraz ze swym małżonkiem Matsem Malmerem, znanym archeologiem szwedzkim, przeniosła się do Sztokholmu. Wiązało się to nie tylko ze zwiększeniem udziału we wspomnianym projekcie inwentaryzacyjnym, ale również z podjęciem pracy w sztokholmskim gabinecie numizmatycznym. Tu jej głównym zadaniem było urządzenie olbrzymiej wystawy „Monety świata w ciągu 25 stuleci”. Została ona otwarta w 1970 r.

¹ Autor dziękuje prof. Kennethowi Jons-sonowi ze Sztokholmu za przysłanie materiałów wykorzystanych w tym nekrologu.

opracowała Anna Zawadzka

W roku następnym, po odejściu na emeryturę N.L. Rasmussona, objęła kierownictwo Gabinetu a jednocześnie też projektu inwentaryzacji znalezisk epoki Wikingów. W utworzonej przez nią serii *Corpus nummorum saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt* (Catalogue of Coins from the Viking Age found in Sweden), pod jej redakcją ukazało się w latach 1975–1987 osiem tomów. Opublikowano w nich ok. 57 000 monet spośród ogólnej liczby ok. 260 000. Również z jej inicjatywy utworzona została w 1987 r. seria poświęcona różnym aspektom monet z czasów Wikingów. Pod tytułem *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series* (CNS NS) wydano w niej dotychczas 9 tomów. Wśród nich są dwa tomy własne redaktorki i jeden napisany we współpracy z innymi badaczami (por. niżej oraz I. Hammarberg, B. Malmer, T. Zachrisson, *Byzantine coins found in Sweden*, NS 2, 1989).

W 1975 r. Kungl. Myntkabinettet, znów dzięki osobistemu zaangażowaniu Brity Malmer, został przekształcony w niezależną instytucję z dodaną nazwą Państwowe muzeum monet, medali i historii pieniądza. Miała ona charakter nie tylko muzealny, ale też badawczy. W 1979 r. Brita Malmer została pierwszym profesorem w powstałej dzięki fundacji Gunnara Ekströma katedrze numizmatyki i historii pieniądza. Taki był początek Instytutu Numizmatyki działającego obecnie w ramach wydziału archeologii Uniwersytetu Sztokholmskiego.

W 1982 r. powołała do życia nową serię wydawniczą, która ma inwentaryzować znaleziska monet z pełnego średniowiecza i czasów nowożytnych w poszczególnych prowincjach szwedzkich. Znaleziska te, podobnie jak i wcześniejsze – z epoki Wikingów, przechowywane są głównie

w Królewskim Gabinetie Numizmatycznym w Sztokholmie.

Swoją bardzo aktywną działalność organizacyjną zakończyła w 1992 r., przechodząc na emeryturę. Nie oznaczało to jednak zaprzestania pracy naukowej. Wręcz przeciwnie – uwolniona od innych obowiązków, mogła teraz cały czas poświęcić na swoje badania. Jak wspomina jej uczeń i następcę – prof. Kenneth Jons-son, jeszcze na kilka lat przed śmiercią przychodziła pierwsza do pracy i wychodziła ostatnia.

Dorobek naukowy Brity Malmer jest na prawdę imponujący, i to zarówno ze względu na ilość, jak i na znaczenie dla numizmatyki i historii pieniądza średniowiecznego przede wszystkim Skandynawii, ale też całej strefy bałtyckiej. Pierwszą jej pracą o większym znaczeniu było studium poświęcone monetom norweskim w XI w. (*A contribution to the numismatic history of Norway during the eleventh century*, w: *Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis*, I, Stockholm 1961, s. 229–376). Stosując konsekwentnie zespół metod badawczych (typologia, śledzenie danych metrycznych i chronologii znalezisk), udało się autorce wydzielić 3 klasy wyobrażeń i 5 okresów chronologicznych.

Metody te zostały wykorzystane również w następnych pracach Brity Malmer, a w pierwszej kolejności w najbardziej chyba znanym jej dziele: *Nordiska mynt före år 1000* (Skandynawskie monety przed rokiem 1000), Lund 1966. Autorka przebadła najstarsze monety duńskie, zarówno bite w IX w. obustronne denary, jak i późniejsze, cienkie „półbrakteaty”, dokonując ich klasyfikacji, określając ich chronologię i miejsce wybitia. Posługiwała się przy tym własnymi, znakomitymi rysunkami. Praca ta, stanowiąca tezę doktorską

autorki, stała się pozycją klasyczną, standardowym dziełem wykorzystywanym do określania monet.

Najwięcej jednak czasu i wysiłku poświęciła na badanie skandynawskich naśladownictw monet anglosaskich z końca X i pierwszej tercji XI w. Naśladownictwa te są dwojakiego rodzaju – o stemplach adaptujących wzory pensów Etelreda II i Knuta Wielkiego i noszących imiona skandynawskich władców oraz o stemplach mniej lub bardziej udatnie kopiujących w całości te wzory. Badając wzajemne połączenia stempli i tworząc ich łańcuchy, autorce udało się wykazać, że te obydwie rodzaje monet często powstawały w tych samych warsztatach mennicznych. Wynika z tego wniosek, że mennictwo władców w tym czasie było o wiele większe i bardziej różnorodne niż można było sądzić.

Po raz pierwszy z tymi problemami Brita Malmer zetknęła się w czasie przygotowywania wspomnianej już pracy o monetach norweskich z XI w. Następnym krokiem stanowiło badanie najstarszych monet szwedzkich (*Olof Skötkonungs mynt och andra Ethelred-imitationer*, „Antikvariskt Arkiv” 27, 1965). Dalsze badania, z uwzględnieniem pełnego materiału źródłowego, zostały opublikowane w dwóch kolejnych tomach: *The Sigtuna Coinage c. 995–1005 (Commentationes de nummis in Suecia repertis, Nova Series 4*, Stockholm 1989) i *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995–1020*, tamże NS 9, 1997). Nad tomem trzecim i ostatnim (*Serpents and crosses. Scandinavian coinages from the time of Louis the Pious, Cnut the Great, Harthaknut and Anund Jakob*) autorka intensywnie pracowała niemal do końca swoich dni. Będzie on dokończony przez Bo Gunnarssona i ukaże się w tej samej serii *Commentationes* jako tom 14. Niejako wyprzedzając finał, opublikowała

w języku szwedzkim syntezę półwiekowych badań zatytułowaną: *Den svenska mynthistorien, Vikingatiden ca 995–1030*, Stockholm 2010.

Zainteresowania badawcze Brity Malmer nie ograniczały się tylko do wczesnego średniowiecza. Równie kompetentnie pisała ona o późnośredniowiecznych brakteatach szwedzkich z lat ok. 1360–1520, które jako pierwsza sklasyfikowała i schronologizowała (*Den senmedeltida penningen i Sverige* [Late medieval pennies in Sweden], Stockholm 1980).

Wielkie jej osiągnięcia zostały docenione zarówno w Szwecji, jak i za granicą. Jest ona uważana za najwybitniejszego numizmatyka i historyka pieniądza nie tylko w swoim kraju, ale w całej Skandynawii. Można dodać, że należała do czołowych badaczy średniowiecznego pieniądza w skali europejskiej. Chodzi tu nie tylko o konkretne wyniki studiów nad różnymi rodzajami monet skandynawskich, ale również o nowatorskie metody w czasie tych studiów używane. Znajdują one zastosowanie do badania podobnego materiału pochodzącego także z innych krajów.

Wyrazem szacunku, jaki żywiono wobec Brity Malmer, było obdarzenie jej członkostwem honorowym różnych organizacji i towarzystw, takich jak Międzynarodowa Komisja Numizmatyczna, Szwedzkie Towarzystwo Numizmatyczne, Royal Numismatic Society, a także przyznawanie jej licznych nagród i wyróżnień, m.in. medalu Archera Huntingtona Amerykańskiego Towarzystwa Numizmatycznego. W 1985 r., na sześćdziesięciolecie urodzin ofiarowana jej została międzynarodowa księga (hikuin 11).

Z Polską i z polskimi badaczami łączyły ją przyjazne związki. Kilkakrotnie była w naszym kraju, po raz pierwszy

w 1962 r., ostatnio w 2006 r. w czasie międzynarodowego sympozjum poświęconego jubileuszowi pięćdziesięciolecia WN. W naszych wydawnictwach publikowała swoje artykuły. Najbardziej chyba jednak istotne jest, że jako jedna z nielicznych badaczy zagranicznych znała z autopsji materiały z polskich znalezisk i uwzględniała je w swoich pracach – zarówno tzw. półbrakteaty z Hedeby, jak i naśladownictwa monet anglosaskich. Interesowała się naszą literaturą naukową i z uwagą śledziła nowe odkrycia monet.

Żegnamy Britę Malmer z prawdziwym żalem. Będziemy ją pamiętać nie tylko jako wielką uczoną, ale również jako pełną wdzięku i życzliwości w stosunku do ludzi wielką damę.

Stanisław Suchodolski

Xavier Lorient
7 września 1941 (Paryż) –
2 stycznia 2013 (Paryż)

Xavier Lorient odszedł 2 stycznia 2013 r. o świcie. Jego przedwczesna śmierć pogrążyła w smutku, poza kręgiem najbliższych przyjaciół, także całe nasze środowisko akademickie i naukowe. Mimo nawrotu choroby, z którą walczył od

dwóch lat z uporem i bez rozgłosu, do końca listopada pozostał wierny swej pracy i cotygodniowym spotkaniom, w których wszyscy uczestniczyliśmy.

Cała kariera uniwersytecka Xaviera Lorienta związana była z Sorboną, uczelnią niesłychanie mu bliską. Trafił tam pod koniec burzliwego okresu roku 1968, po zakończeniu nauczycielskiego kontraktu w Tunezji, w byłej Afryce Prokonsularnej, którą przemierzył wówczas wzdłuż i wszerz, i która wywarła przeźmożny wpływ na jego późniejsze badania. W 1970 r. został asystentem André Chastagnola kierującego wówczas katedrą historii rzymskiej na uniwersytecie Paris IV. Od tej chwili, przez długie lata, panowie darzyli się niezmiennie szacunkiem i przyjaźnią. Xavier Lorient umiał w tym czasie godzić swe obowiązki dydaktyczne – a oddawał im się ze znanstwem i niewątpliwą pasją – z uczestnictwem w seminarium epigraficznym znakomitego profesora, Hansa-Georga Pflauma, na które uczęszczał od 1962 r. w École pratique des Hautes Études. W tej wielce szacownej uczelni zainteresował się wkrótce jeszcze inną dziedziną – numizmatyką, którą wykładał Jean Lafaurie. Xavier Lorient zgłębiał wówczas tajemnice Biblioteki Narodowej, a do działów, które zwykle odwiedzał, dołączył Cabinet des Médailles. Bywał tam często, nawet bardzo często, ale nie po to, by studiować eksponowane okazy monet, lecz żeby badać z uwagą i niesłychaną cierpliwością ich rękopiśmienną dokumentację i archiwalia.

W tym samym roku, w którym przyjął propozycję asystentury u André Chastagnola, w 1970 r., został wybrany członkiem Francuskiego Towarzystwa Numizmatycznego, którego prezesem był Hans-Georg Pflaum. Całkiem bezinteresownie i odpowiedzialnie piastował kolejne funkcje, nie uchylając się od żadnej z nich, by